

MAŁGORZATA LATOCH-ZIELIŃSKA ORCID: 0000-0002-2481-6683
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Jednak czytają! Co, dlaczego i jak czyta współczesna młodzież

Abstrakt: Artykuł prezentuje wyniki sondażu diagnostycznego przeprowadzonego wśród młodzieży szkolnej w wieku 13–15 lat na temat ich preferencji czytelniczych. Zestawienie danych ilościowych i jakościowych z wynikami innych eksploracji (m.in. Zofii Zasackiej czy ogólnopolskimi badaniami czytelnictwa za rok 2016) pozwoliło na stworzenie swoistej mapy zainteresowań i motywacji czytelniczych młodych ludzi. Na ich podstawie sformułowano wnioski edukacyjne i wskazówki do pracy dla nauczycieli.

Słowa kluczowe: młodzież, czytanie, lektura szkolna, motywacja, nowe technologie

But They Read! The Reading Practices of Contemporary Young People

Abstract: The article presents the results of a diagnostic survey conducted among schoolchildren aged 13–15 on their reading preferences. The juxtaposition of quantitative and qualitative data with the results of other explorations (e.g. Zofia Zasacka or national readership research for 2016) allowed to create a specific map of interests and reading motivation of young people. On their basis, educational conclusions and guidelines for teachers' work were formulated.

Keywords: youth, reading, school reading, motivation, new technologies

Chcicie, żeby trzynastolatek czytał – dajcie mu książkę, w której potrafi się rozpoznać, z którą zdoła się utożsamić. A może taką, która go rozśmieszy... Albo taką, z którą zechce się pokłócić. Wszystko, byle nie te strupieszale ramoty nasenne, obłożone w papier pakowy, jakie zapełniają niejedną bibliotekę szkolną.

(Olech 2017)

Tytułowe stwierdzenie przeczy nie tylko obiegowym opiniom, ale i kolejnym wynikom badań nad czytelnictwem w Polsce. Należy zaznaczyć, iż w zdecydowanej większości stereotypowe opinie o nieczytaniu przez młodzież dotyczą

przede wszystkim lektur szkolnych. Niechęć do nich często wynika już z samego faktu, że trzeba je przeczytać. Znamienną wypowiedź ucznia na ten temat przywołał swego czasu Stanisław Bortnowski: „Lektury szkolne nie mają powodzenia wśród uczniów i czytane są z wielką niechęcią. Problem lektury wypływa stąd, że to, co jest z góry przekazane do zrobienia, nie jest lubiane, choćby było nie wiem jak interesujące” (Bortnowski 1974: 42).

Postawę niechęci wobec przymusu lekturowego potwierdzają badania Zofii Zasackiej: „każda książka, która trafi na listę lektur, jest skazana na tragedię [...] słowo lektura kojarzy mi się z nudną książką”, tak wypowiadali się ankietowani uczniowie (Zasacka 2008: 115).

W raporcie z badań¹ przeprowadzonych przez Instytut Badań Edukacyjnych znajdujemy stwierdzenie, iż „grupa nieczytających gimnazjalistów – stanowi 14% ogółu uczniów, a w tym gronie 7% ogółu badanych dziewcząt i aż 20% chłopców. Niepokojące jest, że aż co piąty chłopiec gimnazjalista omija czytanie szkolne i nie ma nawyku sięgania po książkę po szkole, dla przyjemności” (Zasacka 2014: 13).

W dalszej części tego opracowania możemy przeczytać, że wśród gimnazjalistów aż 40% zadeklarowało, iż czyta książki sporadycznie (kilka razy w roku) lub nie czyta ich wcale. Natomiast deklarację codziennego czytania dla przyjemności złożyło tylko 15% 15-latków.

„Większość gimnazjalistów (76%) przeczytała co najmniej jedną lekturę szkolną w trzeciej klasie gimnazjum. Dziewczęta były bardziej obowiązkowe – 84% ogółu gimnazjalistek i tylko 69% chłopców zadeklarowało czytanie lektur w pierwszym semestrze trzeciej klasy” (Zasacka 2014: 19).

Podobne dane o pogłębiającym się zjawisku nieczytania dzieci i młodzieży podaje Anna Janus-Sitarz, która realizowała w latach 2006–2008 badania na Wydziale Polonistyki UJ. Tendencję spadkową odnotowano także w badaniach w ramach ogólnopolskiego projektu „Dydaktyka literatury i języka polskiego w gimnazjum w świetle nowej podstawy programowej”, który był realizowany w latach 2012–2014. Komentując uzyskane wyniki, krakowska badaczka zauważa, iż najistotniejsze jest tak zwane czytanie poza przymusem lekturowym.

Co piąty z badanych gimnazjalistów nie przeczytał żadnej niebędącej szkolną lekturą książki w czasie, [...] kiedy prowadzone było badanie. Taki sam odse-

¹ Badanie czytelnictwa dzieci i młodzieży zostało zrealizowane w ramach projektu pt. „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego”. Był to projekt realizowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty, Poddziałanie 3.1.1 Tworzenie warunków i narzędzi do monitorowania, ewaluacji i badań systemu oświaty. Projekt zrealizowany został we współpracy z Biblioteką Narodową. W badaniu, które przeprowadzone w latach 2012–2013, uczestniczyło łącznie 1721 uczniów szkoły podstawowej (53% chłopców, 47% dziewcząt) oraz 1816 uczniów gimnazjum (52% chłopców, 48% dziewcząt).

tek uczniów zadeklarował, że nie czyta niczego poza lekturami. Książki czyta codziennie lub prawie codziennie co dziesiąty uczeń. [...] Warto podkreślić, że im starsi uczniowie, tym mniej czytają dla przyjemności (Janus-Sitarz 2016: 41–42).

Obserwacje Janus-Sitarz potwierdził w swoich eksploracjach Piotr Kławiński, który zajmował się czytelnictwem, a w zasadzie należałoby powiedzieć „nieczytaniem” lektur obowiązkowych przez gimnazjalistów. Badaczka, omawiając jego ustalenia zamieszczone w niepublikowanej rozprawie doktorskiej, stwierdza, iż

koncepcja doniosłej funkcji nauczania literatury dla kształtowania narodowej tożsamości, utrzymania wspólnego kodu kulturowego, itp. nie sprawdza się wobec [...] kryzysu czytelnictwa [...] oraz ograniczonych zdolności rozumienia znaczeń tekstu przez przeciętnych czytelników. [...] Autor ujawnia charakterystyczną słabość funkcjonowania lektury szkolnej, a mianowicie traktowanie jej zarówno przez uczniów, jak i nauczycieli, w kategoriach jedynie poznawczych, jako rodzaju podręcznika przekazującego wiedzę do opanowania. Sprzyjają takiemu pojmowaniu lektury zajęcia polegające w dużej mierze na odtwarzaniu treści książki i ocenianiu tego, co uczniowie z niej zapamiętali (Janus-Sitarz 2016: 50–52).

Ustalenia przywoływanych badaczy wpisują się w ogólnopolskie badania czytelnictwa, które w ujęciu całościowym nie napawają optymizmem. W raporcie za rok 2016 czytamy: „Od dekady obserwujemy spadek intensywności czytania książek wśród polskich czytelników: czytają ich mniej – tylko 10% ogółu badanych zadeklarowało, że w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie przeczytało co najmniej 7 książek” (Wyniki czytelnictwa 2017: 68).

W grupie badawczej były osoby powyżej 15 roku życia, co uprawomocnia wniosek sformułowany przez Jadwigę Kołodziejską:

[...] młodzi ludzie nieczytający w okresie nauki szkolnej nie nabywają chęci w tym zakresie, gdy są dorośli. [...] Z porównania wyników badań przeprowadzonych w 1977 i 1985 r. wynika, że niechęć do lektur w szkole przenoszona jest w dorosłe życie. Na zasadzie nie czytał mając lat piętnaście, nie bierze książki do ręki mając 30 lat” (Kołodziejska 2013: 78–80).

Aby przekonać się, na ile nadal zasadne są katastroficzne opinie o nieczytaniu przez młodzież, przeprowadzono sondaż diagnostyczny. Jego celem było poznanie aktualnych preferencji czytelniczych, motywacji i sposobów czytania przez uczniów w wieku 13–15 lat. W badaniu wzięło udział 200 gimnazjalistów i gimnazjalistek ze Świdnika². Oczywiście nie można traktować tego badania

² Dobór próby badawczej był celowy, ankietę wypełniło 100 chłopców i 100 dziewczynek, losowo wybranych z klas pierwszych, drugich i trzecich Gimnazjum nr 3 w Świdniku. Kwestionariusz ankiety składał się z pytań, zarówno zamkniętych, jak i otwartych, które dotyczyły m.in. wyborów lekturowych, ulubionych autorów i preferowanej tematyki, motywacji czytania oraz jego sposobów. Respondenci wypowiedzieli się także na temat działań promujących czytelnictwo prowadzonych przez szkolną bibliotekę.

jako reprezentatywnego dla całej populacji. Jest to mikrobadanie umożliwiające zaobserwowanie pewnych tendencji i sformułowanie na ich podstawie wniosków edukacyjnych, które mogą służyć polonistom.

LEKTUROWE WOLNE WYBORY NASTOLATKÓW

Mimo iż

wraz z wiekiem czytanie zajmuje coraz mniej miejsca wśród codziennych sposobów spędzania czasu wolnego: uczniowie trzecich klas gimnazjum są mniej aktywni czytelniczko niż ich młodsi o trzy lata koledzy. Co trzeci piętnastolatek sięgał po książkę co najmniej raz w tygodniu, w tym 15% deklaruowało, że robi to codziennie. Aż 40% przyznało, że czyta książki kilka razy w roku bądź nie czyta ich wcale (Zasacka 2014: 16)

– nastolatki jednak czytają poza przymusem szkolnym, czego dowodzą liczne badania. Ich wybory lekturowe są bardzo różnorodne.

Anita Has-Tokarz ustaliła, iż największą popularność wśród młodzieży ma literatura podróżnicza i przygodowa. Kolejne miejsce zajmują utwory z gatunku fantasy i horrory. Nastolatki chętnie sięgają też po literaturę o tematyce sportowej oraz miłosnej (Has-Tokarz 2006).

Z kolei badania Gajownika (2008) pokazują, że młodzież chętnie sięga także po utwory o tematyce obyczajowej, poruszające codzienne problemy nastolatków (konflikty z rówieśnikami, dorosłymi, uzależnienia, nieszczęśliwe miłości).

Takie wybory potwierdziła Zofia Zasacka, która pisze:

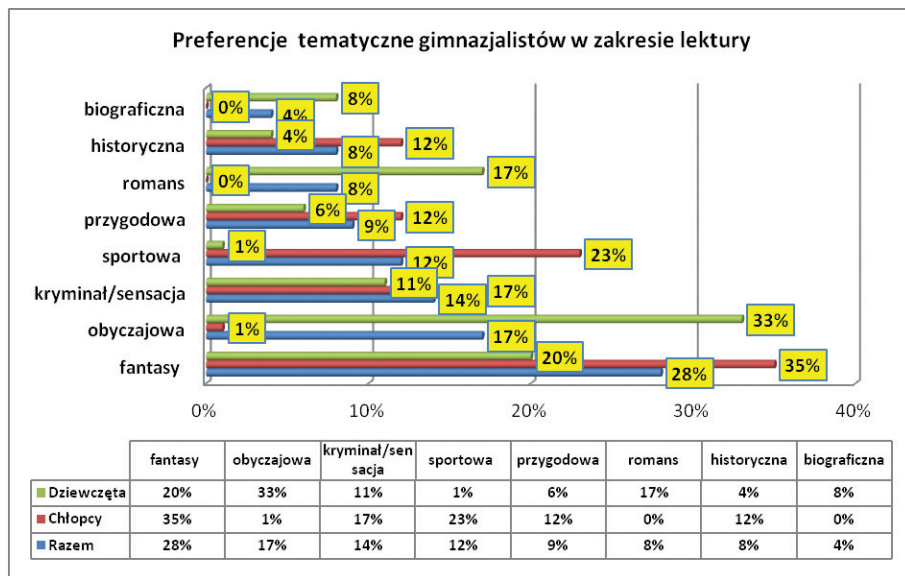
Na mapie preferencji czytelnicznych piętnastolatków widzimy zdecydowaną przewagę literatury fantastycznej i książkowych pozycji przeznaczonych dla ich rówieśników, a także dla dorosłego odbiorcy. To odmiany beletrystyki fantastycznej wyznaczają wspólne doświadczenia lekturowe gimnazjalistów. Literatura niebeletrystyczna stanowi zdecydowaną mniejszość wyborów lekturowych czasu wolnego i jest bardzo zróżnicowana: od literatury faktu, biografii i poradników, przez publikacje naukowe, aż po wydania encyklopedyczne (Zasacka 2014: 101).

Wyniki przeprowadzonego sondażu wskazują, iż zaobserwowana przez innych badaczy tendencja dotycząca wyborów lekturowych utrzymuje się. Najczęściej wskazywano utwory z literatury fantastycznej (w różnych odmianach)³. Dużym zainteresowaniem cieszą się również książki obyczajowe i sensacyjno-kryminalne.

³ Takie wyniki sondażu znajdują potwierdzenie w ogólnopolskich badaniach czytelnictwa za rok 2016. Autorzy piszą, iż „w przypadku młodzieżowej publiczności czytelniczej próg powszechników lekturowych przekraczają niektórzy autorzy literatury fantastycznej, po-

Na wykresie poniżej przedstawiono zbiorcze zestawienie tematyki wskazywanej przez respondentów.

Wykres 1. Preferencje tematyczne gimnazjalistów w zakresie lektury

Uwagę zwracają nieznaczne różnice pomiędzy chłopcami a dziewczętami, jeśli chodzi o fantastykę, książki przygodowe i kryminalne/sensacyjne oraz praktycznie brak zainteresowania chłopców książkami o tematyce biograficznej, obyczajowej i romansowej (miłosnej). Podobne ustalenia poczyniła w swoich badaniach Zofia Zasacka.

W tabeli poniżej zestawiono tytuły książek najczęściej wskazywanych przez gimnazjalistów jako ulubione. Każdy respondent mógł wymienić nie więcej niż 5 pozycji. Należy zauważyć, iż uczniowie wymieniali zarówno książki znane z poprzednich badań – *Zwiadowcy*, *Igrzyska śmierci*, cykl o *Harrym Potterze*, powieści Tolkiena, Sapkowskiego, *Gwiazd naszych win*, *Zostań jeśli kochasz*, *Kod Leonarda Da Vinci*, jak i całkiem nowe lektury – *Jutro*, *Angelfall*, *Imperium ognia*, *Papierowe miasta*, *trylogia Millenium*, *Pierwsza noc pod gołym niebem*, polskie kryminały czy książki historyczne oraz biografie.

nieważ to ona zdobywa najszerze grono czytelników wśród młodzieży i młodych dorosłych – uczniów i studentów. Najpoczytniejsi od lat są J. R. R. Tolkien (*Władca Pierścieni* i *Hobbit*) i Joanne K. Rowling (cykl powieści o Harrym Potterze, a także ostatni tom pt. *Harry Potter. Przeklęte dziecko*, którego obieg czytelniczy również ma cechy wydarzenia czytelniczego). Wśród najpoczytniejszych autorów w 2016 roku obecny był także Andrzej Sapkowski (*Wiedźmin*, *Narrenturm*), prawdopodobnie dzięki temu, że poznany na wcześniejszych etapach biografii czytelniczej pozostaje z czytelnikiem na dłużej. Chętnie czytany jest zarówno przez nastoletnich chłopców, jak i przez dorosłych męskich odbiorców (Wyniki czytelnictwa 2016: 77–78).

Tabela 1.
Ulubione książki gimnazjalistów

	Tytuł, autor	Chł.	Dz.	Razem
fantastyka	<i>Zwiadowcy</i> (J. Flanagan)	35	14	49
	<i>Igrzyska śmierci i pozostałe tomy</i> (S. Collins)	16	18	34
	<i>Saga o wiedźminie</i> (A. Sapkowski)	23	9	32
	Cykl <i>Harry Potter</i> (J. K. Rowling)	17	10	27
	<i>Więzień labiryntu</i> (J. Dashner)ą	17	8	25
	<i>Pozaświatowcy</i> (B. Mull)	12	8	20
	<i>Hobbit, Władca pierścieni</i> (R. R. Tolkien)	12	6	18
	<i>Pan Lodowego Ogrodu</i> (J. Grzędowicz)	11	4	15
	<i>Jutro</i> (J. Marsden)	9	5	14
	<i>Dawca</i> (L. Lowry)	9	3	12
	<i>Paladyn</i> (M. Frost)	8	2	10
	<i>Angelfall</i> (S. Ee)	3	7	10
	<i>Imperium ognia</i> (S. Tahir)	3	6	9
Razem 275				
obyczajowe	<i>Gwiazd naszych wina</i> (J. Green)	2	28	30
	<i>Zostań jeśli kochasz</i> (G. Forman)	0	24	24
	<i>P.S. I Like you</i> (K. West)	0	18	18
	<i>Black Ice</i> (B. Fitzpatrick)	0	15	15
	<i>Co, jeśli...</i> (R. Donovan)	0	14	14
	<i>Dziewczyna o kruchym sercu</i> (E. Rodzeń)	0	12	12
	<i>Dom na plaży</i> (S. Jio)	0	11	11
	<i>Eleonora i Park</i> (R. Rowell)	0	10	10
	<i>Zaczaruj mnie</i> (K. Frankowska)	0	9	9
	<i>Girl Online</i> (Z. Sugg)	0	7	7
	<i>Papierowe miasta</i> (J. Green)	1	6	7
	<i>Pewnego dnia</i> (D. Levithan)	2	5	7
<i>Tabliczka marzenia</i> (H. Snopkiewicz)	0	6	6	
Razem 170				
kryminał/sensacja	<i>Feliks, Net i Nika oraz Gang niewidzialnych ludzi</i> (R. Kosik)	20	10	30
	<i>Kod Leonarda Da Vinci</i> (D. Brown)	15	11	26
	<i>Książki</i> H. Cobena	19	2	21
	<i>Millenium</i> (L. Stieg)	7	8	15
	<i>Książki</i> A. Christie	8	6	14
	<i>Książki</i> J. Chmielewskiej	8	5	13
	<i>Książki</i> Z. Miłoszewskiego	5	7	12
	<i>Książki</i> K. Bondy	3	7	10
Razem 141				
sport	<i>Robert Lewandowski. Nienasycony</i> (P. Wilkowicz)	57	5	62
	<i>Cristiano Ronaldo. Biografia</i> (G. Balague)	29	0	29
	<i>Floyd Mayweather. Najdroższe pięści świata</i> (T. Dixon)	15	0	15
	<i>LeBron James. Król jest tylko jeden?</i> (M. Harasimowicz)	14	0	14
Razem 120				

przygodowe	<i>Seria Kroniki Archeo</i> (A. Stelmaszczyk)	21	11	32
	<i>Pierwsza noc pod gołym niebem</i> (A. Mańczyk)	7	4	11
	<i>Cykl o Panu Samochodziku</i> (Z. Nienacki)	17	3	20
	<i>Hrabia Monte Christo</i> (A. Dumas)	11	5	16
	<i>Życie Pi</i> (Y. Martel)	2	5	7
Razem 86				
romanse	<i>Jak powietrze</i> (A. Czykierda-Grabowska)	0	25	25
	<i>Miłość pod Psią Gwiazdą</i> (Anna Łacina)	0	21	21
	<i>Chłopak z innej bajki</i> (K. West)	0	15	15
	<i>Wszystkie twoje marzenia</i> (A. Czykierda-Grabowska)	0	12	12
	<i>Moje serce należy do ciebie</i> (Alessio Puleo)	0	11	11
Razem 84				
historyczne	<i>Serce Europy</i> (N. Davis)	20	7	27
	<i>Charakternik</i> (J. Piekara)	15	1	16
	<i>Niewidzialna korona</i> (E. Cherezińska)	12	0	12
	<i>Biała księżniczka</i> (Gregory Philippa)	3	7	10
	<i>Ogniem i mieczem</i> (H. Sienkiewicz)	5	4	9
	<i>Psy Egiptu</i> (Chrabota Bogusław)	5	1	6
Razem 80				
biografie	<i>Kobiety, które zawładnęły Europą</i> (J. des Cars)	0	14	14
	<i>Królowe przekłete</i> (C. Morató)	0	11	11
	<i>Królowa Wiktoria</i> (M. Misztal)	0	9	9
	<i>Prywatne życie sultanów. Sekrety władców Imperium Osmańskiego</i> (J. Freely)	0	5	5
	<i>George Lucas. Gwiazdne wojny i reszta życia</i> (B. J. Jones)	2	3	5
Razem 44				

DLACZEGO MŁODZIEŻ JEDNAK CZYTA?

Powodów, dla których młode pokolenie sięga po lekturę, może być wiele. Wśród najbardziej oczekiwanych wymienia się najczęściej rozrywkę, relaks, chęć poszerzenia wiedzy, poszukiwanie odpowiedzi na interesujące pytania, możliwość przeniesienia się z bohaterami do innego świata. Elżbieta Wnuk-Lipińska wymieniła potrzeby estetyczne, wzorów zachowań, utożsamiania się z bohaterami, informacji o świecie zewnętrznym, kompensacji, rozrywki czy akceptacji społecznej (Antczak 2015: 127).

Zofia Zasacka uzasadnienia motywów czytania dzieli na dwie grupy: sposób pisania – prosty, jasny, zrozumiały język, książkę czyta się szybko, lekko i łatwo oraz treść książki – interesująca, wciągająca, poruszająca istotne dla młodego odbiorcy tematy (Zasacka 2011: 168–170). Według jej badań książki są dla młodych ludzi źródłem wartości hedonistycznych, etyczno-moralnych i edukacyjno-poznawczych (Zasacka 2011: 168–169).

Wskazane wyżej powody sięgania po lektury znakomicie potwierdza wypowiedź jednego z badanych uczniów: „Mogę śmiało stwierdzić, że nie czytam książek z powodów takich, że rodzice mi każą, ale dlatego że mam z tego satysfakcję i sprawia mi to przyjemność” (CH-89).

Jednym z poleceń w kwestionariuszu ankiety była prośba o uzasadnienie wskazanych wcześniej wyborów lekturowych. Zebrany bogaty materiał pozwala na sformułowanie wniosków dotyczących m.in. motywacji czytelnicych badanych gimnazjalistów, wskazanie, czego szukają w czytanych książkach, czego oczekują od lektury, co zwraca ich szczególną uwagę. Udzielone odpowiedzi można ująć, wykorzystując m.in. propozycję Zasackiej, w trzy główne kategorie: sposób pisania, konstrukcja fabuły oraz treść. W ich obrębie wyróżniono także dodatkowe podkategorie, które precyzyjniej opisują stanowisko prezentowane przez wypowiadającą się młodzież. Prześledźmy zatem wybrane wypowiedzi uczniów o ulubionych książkach⁴.

I. SPOSÓB PISANIA

1. **Przystępny, zrozumiały dla uczniów język:** „Napisana jest przystępnym językiem, który czyta się z lekkością” (*Girl Online*, D-12). „Jest napisana przystępnym dla czytelnika językiem” (*Zwiadowcy*, CH-12).
2. **Dowcipny język:** „Autor użył sporej dawki humoru, dzięki czemu nie można się nudzić” (*Zwiadowcy*, CH-32).
3. **Przemawiający do wyobraźni styl wypowiedzi:** „Bardzo mi się podobał styl pisania autorki, który wprowadzał klimat grozy oraz ciekawe opisy górskich krajobrazów, ukazujące je z surowszej strony jako bardzo niebezpieczne miejsce” (*Black Ice*, D-59).

II. KONSTRUKCJA FABUŁY

1. **Zaskoczenie, niepewność i nieoczywistość:** „Według mnie książka powinna mieć fabułę, która nie jest oczywista, tak, że można ją odgadnąć w pięć minut, powinna też trzymać napięcie, mieć tajemnicze wątki, które z czasem prawie same się rozwiązują” (*Paladyn*, CH-35). „Książki Agaty Christie do samego końca trzymają w niepewności, a zakończenie jest zawsze zaskakujące” (A. Christie, CH-14).
2. **Ciekawie zbudowana narracja:** „Rolę narratora pełni na zmianę dwójka głównych bohaterów. Niesamowite, jak pisarka świetnie opisywała jedną sytuację z kompletnie dwóch różnych punktów widzenia. Ponadto sposób, w jaki opisywała sceny, sprawił, że książka ta rozbrzmiewała w głowie długo po jej odłożeniu” (*Imperium ognia*, D-11).

⁴ Wypowiedzi uczniów przytaczane są w oryginalnym brzmieniu, (znaczenie kodów *tytuł książki*, D-15, dziewczyna numer ankiety 15, Ch-7, chłopiec, numer ankiety 7). Wyróżnienia w tekście M. L-Z.

3. **Zachęcanie czytelnika do wejścia w świat opisywanych wydarzeń:** „Zaskakująca fabuła, góry pokryte tajemnicą morderstwa oraz specyficzny klimat powieści. W wielu momentach trzyma czytelnika w napięciu i zachęca, aby sam spróbował znaleźć rozwiązanie głównej zagadki i wraz z upływem czasu podsuwa kolejne poszlaki” (*Black Ice*, D-19).

III. TREŚĆ KSIĄŻKI

1. **Bliskie młodzieżowe tematy i bohaterowie:** „Pierwsza z rzeczy, która mi się podoba w tej książce to fakt, iż ukazuje ona, że *nikt z nas nie jest idealny*. Właśnie za to również kocham tę powieść, *uczy ona życia* nas uczniów, cały czas skazanych na krytykę przez rówieśników. Czytając ją, możemy się pośmiać, ale i poczuć swobodnie, bo *ukazuje normalne życie nastolatki*” (*Girl Online*, D-12). „*Bohaterowie są naturalni i bliscy czytelnikowi*” (*Zwiadowcy*, CH-92). „Czytam tego typu książki ponieważ opowiadają one o ciekawych przygodach osób będących w moim wieku” (*Feliks, Net i Nika oraz Gang niewidzialnych ludzi*, D-73). „*Bohaterka jest człowiekiem takim jak ja*, a nie jakąś wyidealizowaną sylwetką wymyśloną przez autora tekstu” (*Angelfall*, D-76). „Takie książki powinno się czytać w szkole, ponieważ *poruszają wiele tematów, z którymi zmierzają się młodzi ludzie w okresie dojrzewania*. Tym samym możemy zobaczyć, że nie tylko my borykamy się z różnymi problemami młodości” (*Papierowe miasta*, D-21). „Czemu czytam takie książki? Co mi się w nich podoba? Cóż, lubię, bo *interesują mnie problemy współczesnych, jak i XX-wiecznych nastolatków*” (*Tabliczka marmarzenia*, D-12).
2. **Książka jako źródło różnych emocji:** „Fabuła książki posiada wiele niespodziewanych zwrotów akcji, co skutkuje nieprzerwalnym *napięciem emocji u czytelnika*” (*Kod Leonarda da Vinci*, CH-43). W tej książce spodobało mi się, że *przygody bohaterów są zagadkowe i ekscytujące*” (*Feliks, Net i Nika oraz Gang niewidzialnych ludzi*, CH-15). „Ta *książka była jedną z najbardziej wzruszających książek*, jakie czytałam, *przekazuje dużo emocji*, a bohaterka jest podobnym wieku do mnie, więc jeszcze bardziej mnie to dotknęło, że w tym wieku spotkało ją coś tak tragicznego” (*Zostań jeśli kochasz*, D-5). „Charakteryzuje je wartka akcja, *dreszczyk emocji* i porcja dobrego humoru” (*Kroniki Archeo*, CH-37). „Czytając książkę, *przeżywałam rozterki i wahania razem z jej bohaterami*. Podczas lektury nie mogłam się powstrzymać od zadawania tytułowego pytania, podczas gdy autorka odsłaniała nowe elementy historii – trudne relacje rodzinne, zranione uczucia oraz rodzącą się miłość między dwojgiem młodych ludzi” (*Co, jeśli...*, D-29). „Dla mnie to najpiękniejsza książka, jaką przeczytałam. Pozwoliła mi odkryć świat na nowo. Zupełnie jak robi to roczne dziecko, zachwycić się nad krwistą czerwienią jabłka, dotykiem płatków śniegu na rzęsach, czy delikatnym dźwiękiem skrzy-

piec. **Poczuć jeszcze raz, czym jest tak naprawdę miłość, piękno, smutek, strach, śmierć, ból** (Dawca, D -49).

3. **Wartości ważne dla młodych ludzi:** „Siedem wspaniałych powieści o Harrym Potterze pokazuje, czym jest **prawdziwa miłość i przyjaźń**. Jak trudne potrafi być życie i **na czym polega poświęcenie**. (Harry Potter D-56) „Następnym aspektem ukazanym w lekturze jest **pasja**. Nie wiedziałam, że odgrywa ona tak dużą rolę w naszym życiu” (*Girl Online*, D-12). „Nie lubię, gdy bohater książki jest od razu niewiarygodnie inteligentny czy silny, wołę gdy **uczy się na swoich błędach** jak bohater powieści Grzędowicza (*Pan Łodowego Ogrodu*, CH-78). „Książka pokazuje, że nawet będąc nikiem, dzięki **wytrwałości w dążeniu do celu** można wiele osiągnąć, ale trzeba uważać, żeby tego nie stracić” (*Zwiadowcy*, CH-54). „Czytając te książkę, nauczyłam się, aby **doceniać w życiu każdą chwilę**, bo przecież nic nie trwa wiecznie. Wystarczy jeden mały cios, a może nas już nie być i tak było w przypadku Gusa” (*Gwiazd naszych wina*, D-12). Śledząc perypetie wszystkich postaci, możemy wejść w ich skórę oraz stanąć przed jednym z wielu trudnych wyborów, prześledzić jego konsekwencje. W prawdziwym życiu nie mamy takich opcji” (*Igrzyska śmierci*, D-38). „Mówiąc szczerze, kocham tę książkę, bo w niej nic nie jest sztuczne, wszystko jest prawdziwe. Myślę, że przypadła mi do gustu ze względu na to, że **uczy, jak cieszyć się życiem mimo wszystko**, jak trzeba czerpać z każdej chwili i jak powinno się kochać drugą osobę” (*Gwiazd naszych wina*, D-39). „Ta książka okazała się dla mnie wspaniałą podróżą w głąb siebie, jest dla mnie bardzo ważna, gdyż dzięki niej uzmysłowiłam sobie, że pojedyncze wybory człowieka, podjęte nawet w bardzo młodym wieku, mogą mieć wpływ na jego dalsze życie” (*Co, jeśli...*, D-6).
4. **Czytanie jako podróż w świat wyobraźni, marzeń:** „Kto nie chciałby choć na chwilę przenieść się do świata, gdzie za pomocą różdżki można zrobić praktycznie wszystko?” (*Harry Potter* CH-12). „**Książka pozwala oderwać się na chwilę od rzeczywistości** i przenieść się do przedziwnego świata, jakim jest Lyrian” (*Pozaświatowcy*, CH-78). „Polecam książki z serii zwiadowcy każdemu, kto pragnie oderwać się od rzeczywistości i przeżyć niezwykłą przygodę” (*Zwiadowcy*, CH-82). „Uwielbiam takie klimaty. Miejsca rzeczywiste, na która nałożona jest koncepcja autora. Autorka stworzyła tu cudowne środowisko, które wydaje się tak nierealistyczne, a jednak czytając, czujemy, że tam jesteśmy” (*Angelfall*, D-42).
5. **Tematyka zgodna z zainteresowaniami:** „Książka urzekła mnie tym, że autor mówi wprost o naszej trudnej historii, zauważa małe, aczkolwiek dziejowe, incydenty, nie boi się także mówić o pewnych niechlubnych rzeczach, które inni historycy często pomijają. **Wymaga od czytelnika minimum wiedzy i zainteresowania historią, czyli coś dla mnie**” (*Serce Europy*, CH-29). „Życie na dawnych dworach monarchów europejskich, zagłębianie się w życie królów i królowych jest dla mnie czymś interesującym. Styl życia w dawnych czasach i prawa, jakie kiedyś rządziły ludźmi nieodmien-

nie mnie zadziwiają” (*Kobiety, które zawładnęły Europą*, D-38). „Dlaczego ta, a nie inna książka? Odpowiedź jest prosta. **Koszykówka jest moją pasją** i nie wyobrażam sobie, żeby kiedyś ten element zniknął z mojego życia. kiedy ktoś lubi koszykówkę, nie może nie podziwiać LeBrona James’a” (*LeBron James. Król jest tylko jeden?* CH-41). „**Sięgam po nie, ponieważ interesuję się historią**. Kiedy czytam te książki, przenoszę się do starożytnego Egiptu i Grecji, rozwiązuję z grupą młodych bohaterów zagadki Słowian i Skandynawów oraz poznaję historię Polski w okresie jej zmagania z Krzyżakami, a także czasy świetności Rzeczypospolitej za panowania ostatniego z Jagiellonów, który do szaleństwa zakochał się w pięknej Barbarze Radziwiłłówniej. **Lektura tych książek sprawiła, że jeszcze bardziej fascynują mnie podróże i poznawanie nowych zakątków**. Lubię odwiedzać miejsca, które wyobrażałam sobie czytając przygody dwóch rodzeństw – Ostrowskich i Gardnerów” (*Kroniki Archeo*, D-67). „**Moim idolem jest Robert Lewandowski**, dlatego tak bardzo ucieszyłem się, gdy dostałem te książki w prezencie od kolegów. Sam też trenuje piłkę nożną i z tej biografii dowiedziałem się, ile trzeba poświęcić, żeby grać na takim poziomie” (*Robert Lewandowski. Nienasycony*, CH-38).

Przytoczone wypowiedzi, będące egzemplifikacją wyróżnionych kategorii, pozwalają nakreślić mapę czytelniczych zainteresowań młodzieży. W wielu punktach obszar ten jest podobny do opisu innych badaczy. Potwierdza się, iż nastolatki szukają w literaturze siebie, swoich pasji, zainteresowań, problemów. Bohaterowie i ich historie są im bliskie, jeśli odnajdują w nich odpowiedzi na ważne, kluczowe dla ich wieku pytania. Jak pisze słusznie Zofia Zasacka dojrzewanie „jest to czas budowania autoidentyfikacji, poszukiwania odpowiedzi na pytania: kim jestem?, kim będę?, jakie jest moje miejsce w otaczającym świecie?, do kogo chcę być podobny, a do kogo jestem podobny?, kto jest mi bliski? itp.” (Zasacka 2012: 22), dlatego młodzież tak chętnie sięga po pozycje, które takie treści/tematy poruszają.

Nie bez znaczenia dla chęci czytania przez uczniów jest język, jakim napisane jest dane dzieło. To on często decyduje o podjęciu lektury lub odrzuceniu książki już na samym początku. Prawie wszyscy ankietowani jako barierę utrudniającą czytanie, odbiór i interpretację tekstu wskazywali właśnie niezrozumiałe język utworu. Na „pułapki językowe” utrudniające czytelnikom odbiór dzieła literackiego zwraca uwagę Lucyna Stetkiewicz. Badaczka trafnie zauważa, iż

współczesną publiczność literacką zniechęca do czytania zbyt wyszukany, elitarny i manieryczny język prozy oraz metaforyczny i hermetyczny język poezji. [...] do klasyki lekturowej zniechęca czytelników przestarzałe słownictwo, które już dawno wyszło z użycia, tak jak nieobecne są w kulturze współczesnej przedmioty, których niezrozumiałe wyrazy były desygnatami (Stetkiewicz 2011: 339).

Tutaj trzeba jednak dodać, że „jedną z podstawowych trudności uczniów jest brak biegłości w czytaniu [...] Słaba technika czytania skutkuje niezrozu-

mieniem tekstu, zatem brak opanowania tej sprawności wyklucza całkowicie przyjemność lektury” (Janus-Sitarz 2016: 178).

Warto też zwrócić uwagę na problematykę utworów wskazywanych przez uczniów, która jest bardzo zróżnicowana. Zdecydowana większość wskazywanych pozycji reprezentuje literaturę popularną, co nie znaczy gorszą, jak stereotypowo się sądzi. Należy tutaj przyznać rację Magdalenie Goetz, która twierdzi, powołując się na wyniki badań naukowców z Uniwersytetu Stanforda⁵, „że lepiej, aby młodzież czytała jakiegokolwiek książki; dopiero kolejnym krokiem może być podnoszenie lekturowej poprzeczki” (Goetz 2015: 12).

SPOSOBY CZYTANIA POKOLENIA Z⁶

Rozpatrując problem sposobów czytania przez młodzież, można odnieść się zarówno do postaw czytelniczych, o czym pisze m.in. Janus-Sitarz⁷, jak i do wyróżnionych przez Zasacką typów czytelników⁸, czy strategii czytania⁹. Można również opisać „techniczną” stronę procesu lektury, porównać popularność

⁵ Autorka pisze, iż „dzięki możliwości »podglądania« (za pomocą funkcjonalnego rezonansu magnetycznego) mózgu osób zajętych czytaniem odkryto, że lektura aktywizuje te rejony w naszych mózgach, które byłyby aktywne, gdybyśmy sami przeżywali przygody, będące udziałem opisywanego bohatera. Wyniki te dowodzą – po pierwsze – że czytanie literackiej fikcji niemal dosłownie jest gimnastyką naszego mózgu: ćwiczy go i usprawnia jego pracę. Nie jesteśmy więc biernymi odbiorcami beletrystyki! Po drugie, każą one zweryfikować nasze podejście do popularnych powieści, które przez wielbiciele ambitnych publikacji bywają uważane za mało wartościowe. Okazuje się, że nawet one mogą aktywizować i rozwijać mózg” (Goetz 2015: 12).

⁶ W śródtytule użyto określenia *pokolenie Z*, ponieważ to jego przedstawiciele wzięli udział w sondażu. Według badaczy *generacja Z* to ludzie urodzeni po roku 1995, bardzo mobilni, obcują z mediami online w zasadzie od przedszkola, wolą przeczytać e-booka niż książkę drukowaną, mają ciągły dostęp do Internetu, stosują chętnie wszelkie nowinki technologiczne.

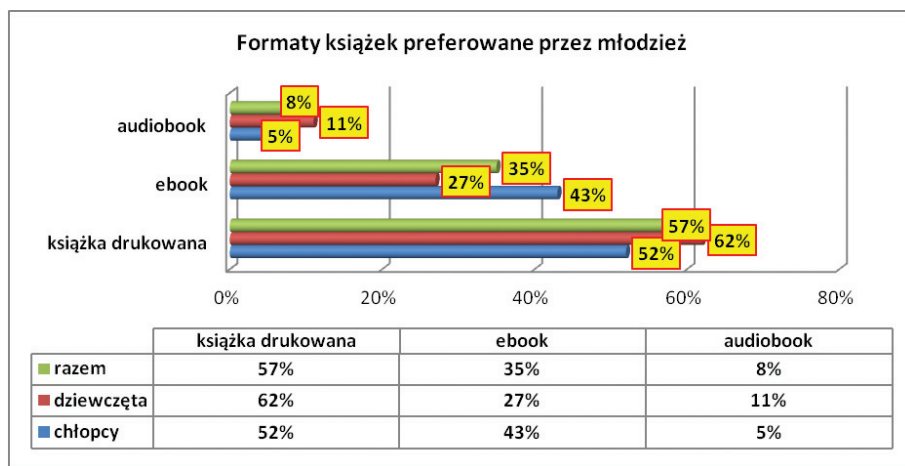
⁷ Autorka zaobserwowała trzy rodzaje postaw wobec czytelnictwa, nazywając ich reprezentantów następująco: zdystansowani zwolennicy czytania (sami czytają mało, ale doceniają wagę czytania, pozytywnie wypowiadają się na temat walorów literatury, często odwołując się do opinii kolegów, nauczycieli, autoritetów), entuzjaści literatury, przeciwnicy lektury (Janus-Sitarz 2016).

⁸ Badaczka wyróżniła pięć typów czytelników: czytelników szkolnych (czytają lektury szkolne, ale nie czytają w czasie wolnym), spontanicznych (czytają w czasie wolnym, ale nie czytają lektur szkolnych), aktywnych (czytają zarówno w czasie wolnym jak i lektury szkolne), systematycznie aktywnych (co najmniej raz w tygodniu czyta książki w czasie wolnym), nie-czytelników (nie czytają książek ani w czasie wolnym, ani lektur szkolnych) (Zasacka 2014).

⁹ Zasacka ustaliła, iż „uczniowskie strategie związane z czytaniem lektur postrzeganych jako trudne lub nudne, wynikają z postawy do czytania książek w ogóle, następnie wobec czytania lektur szkolnych [...] Uczniowie czytają lektury w całości, we fragmentach, nie kończą rozpoczętego utworu albo równoległe czytają je w streszczeniach” (Zasacka 2014: 127–135).

wśród młodych użytkowników książek tradycyjnych (drukowanych) i tych w formie ebooków i audiobooków. W przeprowadzonym badaniu skupiono się na tym ostatnim aspekcie, gdyż wydaje się on najmniej dotychczas poznany. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, iż większość nadal wybiera książki drukowane, tak zadeklarowało 57% ankietowanych, pozostali czytają książki elektroniczne – 35%, używając do tego czytnika, smartfona, tabletu, a także komputera lub słuchają audiobooków – 8%. Poniżej zamieszczono prezentację graficzną danych w podziale na płeć.

Wykres 2. Formaty książek preferowane przez młodzież

Uwagę zwraca większa popularność ebooków wśród chłopców, taki sposób czytania zadeklarowało 43 % badanych. Wiąże się to przede wszystkim, jak pisali w uzasadnieniach, po pierwsze, z ich zainteresowaniem nowinkami technicznymi, większość z nich czyta, korzystając z nowoczesnych urządzeń, po drugie zaś, z wygody – „w jednym urządzeniu mam całą bibliotekę, w każdej chwili mogę sięgnąć do mojej ulubionej książki” (CH-35). Respondenci podkreślali również łatwość pozyskiwania nowych pozycji, najczęściej są one pobierane z sieci, „nie trzeba tracić czasu na chodzenie do biblioteki, nie ma sytuacji, że danej książki brakuje, bo ktoś inny ją wypożyczył” (CH-48), „ebooki są tańsze od papierowych, czasem uda mi się coś wylicytować za grosze” (CH-67).

Dziewczęta natomiast w zdecydowanej większości preferują książki w postaci tradycyjnej, ponieważ „zapewniają intymny kontakt z dziełem” (D-72), „lubię szelest i zapach kartek” (D-12), „lubię dodawać kolejne książki do mojej biblioteczeki” (D-39).

W raporcie czytelnictwa za rok 2016 czytamy, iż

Interesującą grupę użytkowników audiobooków stanowią uczniowie zapoznający się w tej formie z lekturami szkolnymi lub klasyką literatury. W 2016 roku do przesłuchanych w ten sposób pozycji należały: *Burza* Williama Shakespeare’a, *Ją-*

dro ciemności Josepha Conrada, *Granica* Zofii Nałkowskiej oraz *Stary człowiek i morze* Ernesta Hemingwaya. Wszystkie te audiobooki zostały pobrane z Internetu. Kilka lat temu zostałyby zapewne wypożyczone jako tradycyjne, papierowe książki z biblioteki szkolnej. Podobnie jest z lekturami w formie e-booków, które również wymieniono w naszym badaniu (Wyniki czytelnictwa 2016: 52).

Być może przyszłość będzie należała do e-czytelnika, który już dziś „czyta 2,5 książki miesięcznie, czyli około 30 rocznie. Posiadacze czytników przyznają, że dzięki nim czytają więcej niż wcześniej – mówią przedstawiciele cyfrowych księgarni. Obecnie e-booki stanowią ok. 3 proc. rynku czytelniczego w Polsce”, jednak

obserwacja rynku książki pozwala wysnuć wnioski, że najważniejszym czynnikiem nie jest format lecz treść książki, co oznacza, że książki drukowane i elektroniczne mogą współistnieć. Znaczenie e-booków wzrasta nie tylko z powodu na coraz większą popularność urządzeń do odczytu, ale również dostępności samych książek w wersji elektronicznej (Polski rynek e-booków 2016).

Na interesujące zjawisko dotyczące książek elektronicznych zwraca uwagę Grzegorz Gmiterek.

Bez wątplenia – pisze – jesteśmy świadkami rozwoju zjawiska, w ramach którego zaczynamy czytać tak zwanymi ikonotekstami [...] W związku z tym coraz częściej obserwujemy dużą rolę ikoniczności, swoistej obrazowości w udostępnianych czytelnikowi książkach elektronicznych. Jest to sytuacja charakterystyczna nie tylko z perspektywy funkcjonalności książek wirtualnych, wizualnych, multimedialnych, itp., ale zwłaszcza aplikacji przygotowywanych z myślą o użytkownikach urządzeń przenośnych [...] to właśnie te dokumenty stanowią najlepszy przykład technologicznych, interaktywnych, intermedialnych zmian, jakie w ostatnich latach dokonują się w świecie literatury i książek. Dużą rolę ogrywa tutaj także zjawisko sieci drugiej generacji, konwergencji mediów, możliwości łatwego zamieszczania w sieci własnych dokumentów, wykorzystania serwisów społecznościowych w celu wspólnego tworzenia książek przez internautów, a także zaistnienie nowych form prezentowania literatury czytelnikowi (Gmiterek 2015: 64).

Wskazane przez badacza problemy są bardzo aktualne w odniesieniu właśnie do młodego pokolenia, które jest jednym z najważniejszych beneficjentów rozwoju technologii, które funkcjonuje w świecie, komunikuje się, czyta, uczy się zupełnie inaczej¹⁰ i być może paradoksalnie jest to jeden z powodów nieczytania.

¹⁰ Pisze o tym między in. Stanisław Dylak: „Sprawność w liniowym czytaniu, jak i zapisie, z jakiej kształtowaniem zmagają się szkoły, nie wystarcza już jako bazowa kompetencja. Współczesne media niosą za sobą nowy język wizualnej narracji, ale także nowy sposób czytania komunikatów wizualnych, co według najnowszych badań jest związane ze zmianami w funkcjonowaniu mózgu. [...] Wizualność i wizualizacja zdobywa dziś coraz większe miejsce w kulturze nie tylko tej popularnej, przede wszystkim ze względu na jej nieustanną komunikacyjną i uniwersalność [...] Dzisiaj te obecne od zawsze bodźce

Ale należałoby to zbadać empirycznie. Interesującym zagadnieniem badawczym byłoby również porównanie procesów czytania książki tradycyjnej i elektronicznej, ich efektywności, poziomu skupienia, głębi zrozumienia i interpretacji.

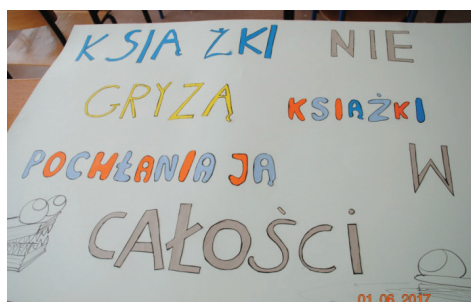
O JEDNYM SKUTECZNYM RAD SPOSOBIE

Metod zachęcania do czytania jest wiele. Ramy tego artykułu nie pozwalają na omówienie strategii i rozwiązań proponowanych przez licznych badaczy i praktyków. Skupię się zatem na krótkiej prezentacji działań podejmowanych przez bibliotekę w placówce, w której przeprowadzono badanie¹¹. O ich ogólną ocenę poproszono uczestników sondażu. Zdecydowana większość ankietowanych (78%) uważa, iż biblioteka szkolna jest miejscem, w którym dzieje się wiele interesujących rzeczy. Bardzo wysoko oceniają akcje, konkursy, wystawy i inne formy aktywności, które oferują im bibliotekarki. Jednym z ostatnich wydarzeń w tym roku szkolnym było włączenie się do ogólnopolskiej akcji pod hasłem „*Jak nie czytam jak czytam*” mającej na celu promocję czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży¹². 1 czerwca uczniowie przynieśli ze sobą do szkoły swoją ulubioną książkę. Każda klasa ubrana w wybrany przez siebie kolorze pracowała nad plakatami promującymi czytanie książek. W tak zwanym międzyczasie uczniowie wykonali pamiątkowe zdjęcia z ulubionymi lekturami. Odbył się również konkurs na najciekawsze przebranie związane z postacią literacką. Zwieńczeniem wydarzenia było wspólne czytanie, w którym wzięli udział nie tylko uczniowie, ale i nauczyciele oraz dyrekcja szkoły. Poniżej zamieszczam kilka zdjęć potwierdzających zaangażowanie uczniów i autentyczną radość z udziału w akcji.

i sygnały wizualne w świecie człowieka zostały spotęgowane przez media elektroniczne. Multimedia zmieniają sposób komunikacji społecznej w wirtualnym i realnym świecie [...] W roku 1969 John Debes wprowadził pojęcie *visual literacy* jako grupę kompetencji widzenia, które człowiek może rozwijać poprzez patrzenie oraz w tym samym czasie integrowanie innych zmysłowych doświadczeń. Rozwój tych kompetencji jest fundamentalny dla normalnego uczenia się. Rozwinięte pozwalają człowiekowi na wyodrębnianie i interpretacje wizualnych działań, obiektów, symboli, naturalnych lub wykonanych przez człowieka, które ten spotyka w swoim otoczeniu, a przez twórcze wykorzystanie tych kompetencji jest zdolny do komunikowania się, zaś twórcze użycie tych kompetencji pozwala mu zrozumieć i cieszyć się arcydziełami komunikacji wizualnej” (Dylak 2013: 82–86).

¹¹ O tym, że rola tej instytucji w kształtowaniu postaw i rozwijaniu kompetencji oraz zainteresowań czytelniczych, jest niebagatelna, nie trzeba nikogo przekonywać. Istnieje bardzo bogata literatura na ten temat, jedną z najnowszych publikacji na ten temat, jest praca zbiorowa pod redakcją Marioli Antczak i Agaty Walczak-Niewiadomskiej pt. *Biblioteki i książki w życiu nastolatków* (2015).

¹² Jest to akcja masowego czytania organizowana przez redakcję miesięcznika „Biblioteka w szkole”. Polega ona na wspólnym czytaniu książek przez jak największą ilość osób w jednym miejscu i czasie. W zeszłym roku w zbiorowym czytaniu wzięło łącznie 432 608 uczniów z całej Polski.

Podsumowanie akcji „Jak nie czytam jak czytam” w Gimnazjum nr 3 w Świdniku.

Zdjęcia: Izabela Koczkodaj, Urszula Cygan

Źródło: https://pl-pl.facebook.com/pg/Gimnazjum-nr-3-im-Noblist%C3%B3w-Polskich-w-%C5%9Awidniku-248781085190275/photos/?ref=page_internal

Tego typu działania są potwierdzeniem, że młodzież jednak czyta. Dlatego tak ważne jest pielęgnowanie zamiłowania do czytania, podejmowanie działań mających na celu podtrzymywanie zainteresowania literaturą, zachęcanie do sięgania po książki, nie tylko te z listy lektur obowiązkowych, ale i te z własnego wyboru, gdyż *czym skorupka nasiąknie z młodu tym na starość trąci*. Wreszcie stwarzanie sytuacji, w których uczeń może pochwalić się swoim czytaniem, pokazać, że „Czytanie jest super!”, że „Kiedy czyta, zamyka się pomiędzy stronicami wieczności”¹³.

Podsumowując, należy zauważyć, iż największym problemem nie jest to, że młodzież nie czyta, ale to, że czytać przestaje wraz z opuszczeniem murów szkoły, na co wskazują wyniki kolejnych badań czytelnictwa. Należy zatem zadać sobie pytanie, co można zrobić, żeby tę tendencję powstrzymać. W świetle

¹³ Cytuję hasła powstałe w czasie akcji.

wyników wielu badań problem ten jest bardzo złożony, a źródeł zaprzestania czytania nie możemy upatrywać wyłącznie w szkole. Jednak pewne zalecenia edukacyjne sformułować można:

1. W doborze lektury należy kierować się preferencjami czytelnickimi uczniów, o co upominała się i Zasacka i Janus-Sitarz.
2. Należy podtrzymywać nawyk czytania przez młodzież literatury, nawet tej z kręgu kultury popularnej.
3. Warto organizować sytuacje sprzyjające promocji czytelnictwa i czytelników.
4. Biblioteki szkolne powinny na bieżąco aktualizować swoje zbiory, także w formie elektronicznej.
5. Nauczyciele powinni pamiętać, iż książka drukowana to nie jedyna forma książki.
6. Trzeba wykorzystać potencjał nowych technologii, włączając je do procesu czytania i interpretowania tekstów, do rozmowy o lekturach i ich twórcach. (nieocenionym „narzędziem” w takich praktykach edukacyjnych mogą być m.in. portale społecznościowe)
7. O ciekawych lekcjach i innych spotkaniach z literaturą też nie sposób zapomnieć. O tym, jak je planować, pisze wielu dydaktyków¹⁴.
8. Od najmłodszych klas trzeba doskonalić technikę czytania, gdyż jej niedostatki są często powodem porzucenia/niepodejmowania lektury.
9. Rozważając postawy młodych wobec czytania, należy pamiętać o najnowszych ustaleniach dotyczących zmian w mózgach cyfrowego pokolenia, wpływających m.in. na proces lektury.
10. Wreszcie „zamiast dobijać się wynikami badań Biblioteki Narodowej, jak najszybciej rozpocznijmy własną kampanię promocji czytelnictwa.” (Sobolewska 2017)¹⁵.

Na zakończenie trzeba dodać jeszcze jedno za Kelly Gallagher, która podkreślając rolę rozwijania własnych motywacji do czytania, pisze: „My nauczyciele, będziemy bardziej efektywni w rozwijaniu czytelnictwa, jeżeli będziemy rozszerzać wizje uczniów poprzez personalizowanie w odpowiednim kontekście powodów i przyczyn, dla których warto czytać” (Gallagher 2007: 107).

BIBLIOGRAFIA

Antczak, M. 2015. Kultura czytelnicza piątoklasistów szkół łódzkich w świetle badań własnych. – Antczak, M. (red.), A. Walczak-Niewiadomska, A. – *Biblioteki i książki w życiu nastolatków*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

¹⁴ M.in.: A. Janus-Sitarz, M. Kwiatkowska-Ratajczak, I. Morawska, B. Myrdzik, A. Z. Kłakówna, K. Koziołek, G. Tomaszewska, W. Bobiński, E. Jaskółowa i wielu innych.

¹⁵ <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/1702458,1,sa-wyniki-czytelnictwa-za-2016-rok-i-znowu-nic-z-nich-nie-wynika.read> (27.04.2017).

- Bortnowski, S. 1974. *Młodzież a lektury szkolne*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Czytelnictwo ebooków w Polsce*. – <http://businessinsider.com.pl/technologie/nauka/czytelnictwo-ebookow-w-polsce/4g13x5r> (27.05.2017).
- Dylak, S. 2013. *Architektura wiedzy w szkole*, Poznań: Difin.
- Gmiterek, G. 2015. eBook 2.0. Książka w rzeczywistości sieci drugiej generacji i mobilnych technologii. – Antczak, M. (red.), Walczak-Niewiadomska, A. (red.). *W kręgu kultury czytelniczej dzieci i młodzieży*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Gallagher, K. 2007. *Jak zachęcać do czytania*. Tłum. M. Pagińska. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe.
- Goetz, M. 2015. Jak przekonać nastolatków do lektury. – *Trendy*, 2/3, 12–16.
- Has-Tokarz A. 2006. Czytelnictwo współczesnych nastolatków (opinie, obserwacje, badania). – Myrdzik, B. (red), Latoch-Zielińska, M. (red.). *Kultura popularna w szkole. Pożądane przyzwolenie czy autentyczny dialog*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Gajownik, S. 2008. O wyborach czytelniczych gimnazjalistów. – *Guliwer*, 1, 113–119.
- Janus-Sitarz, A. 2016. *W poszukiwaniu czytelnika. Diagnozy, inspiracje, rekomendacje*. Kraków: Universitas.
- Kołodziejska, J. 2013. *Elitarne i popularne wzory czytania*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Olech J. *Apteka pełna książek*. – http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,96856,16396796,Apteka_pelna_kszatek.html?disableRedirects=true. (27.05.2017).
- Polski rynek e-booków*. – <http://analizarynku.eu/polski-rynek-e-bookow> (27.05.2017).
- Sobolewska J. *Są wyniki czytelnictwa za 2016 rok. I znowu nic z nich nie wynika*. – <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/1702458,1,sa-wyniki-czytelnictwa-za-2016-rok-i-znowu-nic-z-nich-nie-wynika.read> (27.05.2017).
- Stetkiewicz, L. 2011. *Kulturowi wszystkożercy sięgają po książkę. Czytelnictwo ludyczne jako forma uczestnictwa w kulturze literackiej*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Wnuk-Lipińska, E., Wnuk-Lipiński, E. 1975. *Problematyka kształtowania się potrzeb czytelniczych*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Wyniki czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*. 2017. Warszawa: Biblioteka Narodowa. – <http://www.bn.org.pl/download/document/1492689764.pdf>, (27.05.2017).
- Zasacka, Z. 2008. *Nastoletni czytelnicy*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Zasacka, Z. 2011. Nastoletni czytelnicy – wspólnota symboliczna i społeczne dystanse. – Żbikowska-Migoń, A. (red.). *Czytanie. Czytelnictwo. Czytelnik*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Zasacka, Z. 2012. Nastolatki i książki – od czytania do codziennego unikania. – *Edukacja*, 2(118), 20–35.
- Zasacka, Z. 2014. *Czytelnictwo dzieci i młodzieży*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Zasacka, Z. 2014. *Streszczenie raportu końcowego z badania „Czytelnictwo dzieci i młodzieży”*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych. – <http://eduentuzjasci.pl/publikacje-ee-lista/raporty/203-raport-z-badania/czytelnictwo-dzieci-i-mlodziezy/1120-czytelnictwo-dzieci-i-mlodziezy-streszczenie-raportu-koncowego.html> (27.05.2017).